

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 12/2 2023 s. 473-481, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**MÜASİR TÜRK TOPLUMLARINDA DİL SİYASƏTİ
(GÜRCÜSTANDA TÜRK DİLİ İLƏ BAĞLI APARILAN DİL SİYASƏTİ)**

Elçin İBRAHİMOV*

Geliş Tarihi: Ocak, 2023

Kabul Tarihi: Mart, 2023

Öz

Günümüzde var olan dillerin sayısı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yapılan araştırmalar dünyada on bine yakın dil olduğunu gösteriyor. Daha spesifik verilere dayanan son araştırmalar, dünyada yaklaşık 7.000 yaşayan dil olduğunu gösteriyor. Dil sayısı ile konuşmacı sayısı arasında dengesiz bir dağılım olduğunu da belirtmek gerekir.

Günümüzde farklı topluluklar içinde yaşayan Türk halklarının dillerinin ve ulusal kimliklerinin korunması için bir takım tedbirler alınmaktadır. Türkler bugün bir topluluk olarak Rusya, İran, Çin, Bulgaristan, Almanya, Moldova, Gürcistan, Macaristan ve diğer ülkelerde yaşamaktadır. Bahsedilen ülkelerdeki Türklerin dillerine yönelik politika hiç de tatmin edici değil. Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti yasalarının azınlık Türk halklarının dillerinin devlet tarafından korunmasını garanti etmemesi bu ülkelerde yaşayan Türk halklarının işini zorlaştırmaktadır. Bugün Türk topluluklarına yönelik tecrit politikası, az sayıda Türk halkının ağırlıklı olarak yaşadığı ülkelerde belirli siyasi amaçlarla yürütülmektedir.

Bu yazımızda Türklerin en fazla yaşadığı ülkelerden biri olan Gürcistan'da Türklerle karşı uygulanan dil politikasından bahsetmeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Çağdaş Türk toplumları, dil politikası, Türk dili, azınlık halklar, ulusal kimlik.

**LANGUAGE POLITICS IN CONSIDERABLE TURKIC SOCIETIES
(TURKIC LANGUAGE PROVINCE IN GEORGIA APPARLAN
LANGUAGE POLICY)**

Abstract

There is no exact information about the number of languages that exist today. Studies show that there are nearly ten thousand languages in the world. Recent research, based on more specific data, shows that there are about 7,000 living languages in the world. It should also be noted that there is an uneven distribution between the number of languages and the number of speakers.

Today, a number of measures are taken to protect the languages and national identities of Turkic peoples living in different communities. Today, Turks live as a community in Russia, Iran, China, Bulgaria, Germany, Moldova, Georgia, Hungary and other countries. The policy towards the languages of the Turks in the mentioned countries is not at all satisfactory. The fact that the laws of the Russian Federation, the People's Republic of China and the Islamic Republic of Iran do not guarantee the protection of the languages of the minority Turkic peoples by the state makes it difficult for the Turkic peoples living in these

* Doç. Dr.; Azerbaycan Diller Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Merkezinin Müdürü, elchinibrahimov85@mail.ru.

countries. Today, the isolation policy towards Turkic communities is carried out for specific political purposes in countries where a small number of Turkic people live predominantly.

In this article, we will try to talk about the language policy applied against Turks in Georgia, one of the countries where Turks live the most.

Keywords: Contemporary Turkic societies, language policy, Turkic language, minority peoples, national identity.

Giriş

Təhlükədəki dilləri geniş tədqiq edən D. Kristal: “Dünya əhalisinin böyük əksəriyyəti dillərin yalnız az bir hissəsindən istifadə edir, qalan dillərdə danışanların sayı isə çox azdır. Belə ki, dünya əhalisinin 96%-i dillərin yalnız 4%-də danışır. Bu statistikaya əks prizmadan baxdıqda dünya dillərinin 96%-i dünya əhalisinin yalnız 4%-i tərəfindən istifadə edilir” (Kristal, 2010, s. 28) qənaətinə gəlir.

Statistik məlumatlara görə, təkcə 23 dildə 50 milyondan çox adam danışır. Qalan dillərin əksəriyyətindən isə 100.000-dən az adam istifadə edir. Bir neçə dominant dillərin təzyiği qarşısında davam gətirməyən kiçik dillər öz yerlərini onlara vermək məcburiyyətində qalmışdır ki, bu da dillərin yox olma prosesinə girməsinə gətirib çıxarmışdır. Təhlükə və risk altında olan dil, yəni təhlükə altında olan dil o dilə deyilir ki, müəyyən səbəblərdən effektiv istifadə olunmur, həmin dildə danışanların sayı get-gedə azalır və ya dilin nəsillərarası ötürülmə prosesi zəifləyir. Nəticədə dillərin ölümü və ya tamamilə yox olması kimi qiymətləndirilən təhlükə prosesi ya mərhələli şəkildə və nisbətən uzun müddətdə başa çatır, ya da çox qısa müddətdə yekunlaşır. Buna görə də, T. Tasaku bu prosesi reallaşma sürəti baxımından iki yerə bölür: “1. qəfil və sürətli ölüm 2. mərhələli və yavaş ölüm” (Tasaku, 2005, s. 44).

XX əsrin son dövrlərində dünya dilləri ilə bağlı aparılan hərtərəfli araşdırmalarda yox olmaq təhlükəsi ilə üzləşən dillərə aid narahatedici faktlar və ehtimallar irəli sürülmüşdür. Bununla bağlı M.Kraus qeyd edir: “Dünya dillərinin yox olma sürəti elədir ki, gələn əsrdə dillərin 90%-i ciddi təhlükə ilə üzləşəcək və ya öləcək” (Krauss, 1992, s.7). Bununla bağlı nisbətən daha nikbin proqnozları olan D.Netl, S.Romen və D.Kristal isə “gələcəkdə dünya dillərinin 50%-nin yox olacağını” (Netl, 2000, s. 33) qeyd edirlər.

Türk dillərinin bir çoxunun yaxın gələcəkdə yox olma təhlükəsi ilə qarşı-qarşıya qalacağı və hətta bir qisminin hal-hazırda yox olmaqda olduğunu deyə bilərik. Hazırda karaim, qırımçaq dili, Fuyu qırğızcası, çulım türkcəsi və tofa dili kimi türk dilləri, demək olar ki, yox olmaq təhlükəsi ilə üz-üzədir.

D.Kristal dillərin yox olma təhlükəsi ilə qarşı-qarşıya qalmasının bir çox səbəbləri olduğunu qeyd edir: “Fərqli regional şərtlər, müxtəlif faktorlar və bəzi hallar türk dillərini təhdid edir. Dillərin ölümünə səbəb olan faktorlar iki yerə ayrılır: Daxili və xarici faktorlar. Xarici faktorların başında bir etnik qrupu dili ilə birlikdə yox edən təbii fəlakətlər, sərt iqlim şəraiti (coğrafi amillər), iqtisadi çətinliklər və ya siyasi amillər gəlir ki, bu faktorlar da yaşayış yerinin tərk edilməsi ilə nəticələnir” (Kristal, 2020, s. 90-91).

Müxtəlif türk toplumlarında yaşayan türk dilləri ilə bağlı araşdırmalar son dövrlərdə aspekt və yanaşma baxımından daha obyektiv və həssas mahiyyət daşımağa başlamışdır. Xüsusilə, 1990-cı illərdən sonra təhlükə altındakı dillərə diqqət artmış və bu tarixdən sonra sistemsiz də olsa, araşdırmalar başlanmışdır.

Beynəlxalq elmi ədəbiyyatda “təhlükədəki dillər” adlandırılan və danışanlarının sayı get-gedə azalan dillər arasında türk dilləri də yer almaqdadır.

S.Əkər bununla bağlı qeyd edir: “Bu gün müstəqil dövlətlərə sahib türk respublikaları, xüsusilə, Rusiya Federasiyası, İran, Çindən başqa, tatarca, başqırdca, uyğur türkcəsi və s. türk dilləri demoqrafik üstünlüklərinə görə təhlükədə olmasalar da, başda karaim dili olmaqla, tuva, altay, yakut, Sibirdəki dillər və s. kimi az danışılan türkcələr təhlükə mərtəbəsində yox olma təhlükəsi ilə qarşı-qarşıyadır” (Eker, 2016, s. 50).

Müxtəlif coğrafiyalarda və toplumlarda yaşayan türk dillərinin qeydiyyatına alınmasını təmin edən tədqiqatlarla yanaşı, bu dillərin linqvistik və sosiolinqvistik aspektlərinin araşdırılmasına, həmçinin bu dillərin qorunub saxlanması və canlanması istiqamətində dilplanlaşdırmasının həyata keçirilməsinə də ehtiyac var.

Hazırda, xüsusilə, Rusiya Federasiyası, Çin, İran, Moldova, Bolqarıstan, Gürcüstan və d. (türk xalqlarının bu gün daha çox yaşadığı ölkələr) yaşayan türk xalqları həmin ölkələrin hegemon dil və mədəniyyətinin təsiri ilə assimilyasiyaya məruz qalır, öz mədəniyyətlərini, dil və etnik kimliklərini itirmək təhlükəsi ilə üzləşirlər.

1. Gürcüstan Respublikasında Türk Dili ilə Bağlı Aparılan Dil Siyasəti

Hər bir ölkənin təhsil sistemi həmin ölkənin dil siyasətinə əsaslanır. Məhz bu baxımdan ölkələrdə tətbiq olunan dil siyasəti də fərqlilik kəsb edir. Müxtəlif azsaylı xalqların yaşadığı ölkələrdə də bu baxımdan dil siyasəti fərqli şəkildə həyata keçirilir.

Türk xalqlarının toplu şəkildə yaşadığı ölkələrdən biri də Gürcüstandır. Gürcüstanda gürcülərdən sonra ən böyük etnik azlıqlar türklərdir: Borçalı türkləri, qarapapaq, tərəkəmə, urum türkləri, axısqa türkləri və d.

Gürcüstanda gürcü dilinin statusunu və funksiyası Gürcüstan Konstitusiyası tərəfindən müəyyən edilən dil komissiyası tərəfindən müəyyən edilir. Bu gün dünyanın bir çox ölkələrində gürcü dili ilə bağlı araşdırmalar aparılır. Ən güclü Kartveloji mərkəzlər İtaliya və Almaniyada fəaliyyət göstərir. Son iki yüz ildə dillərinə xüsusi qayğı ilə yanaşan gürcülərin bu cəhdləri öz dillərini digər dillərin təsirindən qorumaq və dillərinin ölkədə dominantlığını gücləndirmək məqsədinə yönəlmiş fəaliyyət kimi də başa düşülə bilər.

Gürcüstanda azsaylı xalqlarla (milli azlıqlar) əlaqədar aparılan dil siyasəti müəyyən xüsusiyyətlər kəsb edir. Gürcüstan dövlət olaraq azsaylı xalqların nümayəndələrinə gürcü dilinin öyrədilməsi sahəsində ciddi tədbirlər həyata keçirmişdir və bu siyasəti bu gün də davam etdirir. Gürcüstanın azsaylı xalqların dilləri ilə əlaqədar apardığı dil siyasəti digər ölkələrlə (Rusiya, Çin və İran) müqayisədə daha mülayimdir. Buna nümunə olaraq azsaylı xalqların nümayəndələrinə universitetlərdə gürcü dilini öyrənmək üçün bir illik ödənişsiz kursların təşkil edilməsini göstərə bilərik. Dövlətin burdakı əsas məqsədi Gürcüstanda yaşayan bütün azsaylı xalqları vahid bir dil – gürcü dili ətrafında birləşdirməkdir. Gürcü dilinin dövlət dili olması istiqamətində görülən bu tədbirlərin müsbət nəticə verdiyini də söyləyə bilərik.

Gürcü dili ölkənin istər geosiyasi mövqeyi, istərsə də mədəni inkişaf tarixi ilə əlaqədar Hind-Avropa dilləri ilə yanaşı (rus, fars, latın və yunan dilləri), Ural-Altay dillərindən (türk dilləri) də bir çox sözlər almışdır. “1950-ci ildən başlayaraq bu günə qədər gürcü dilinə daxil olan sözləri əhatə edən “Gürcü dilinin izahlı lüğəti”nə nəzər saldıqda əcnəbi dillərdən gürcü dilinə keçən minlərlə alınma söz görmək mümkündür” (Üstünyer, 2010, s. 23).

Gürcülər son iki əsrdir, dillərinə həddən artıq həssas yanaşırlar. Bu yanaşma həm milli kimliyə bağlılıqdan irəli gəlir, həm də sayca böyük xalq olmadıqlarına görə assimilyasiyaya uğramaq təhlükəsindən doğur. Milli kimliyin formalaşmasında dilin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Bir əcnəbinin gürcü dilini öyrənməsi, bilməsi bu dilə veridiyi dəyər kimi başa düşülür.

Gürcülərin öz dillərini ən ağır dövrlərdə belə qorumalarını H. Çimke bir faktla izah edir: “14 aprel 1978-ci ildə SSRİ konstitusiyasında gürcü dilinin dövlət dili statusu ilə bağlı dəyişiklik etmək istəyəndə qoca, cavan demədən bütün gürcülər küçələrə çıxaraq etirazlarını bildirmiş, bu dil uğrunda mübarizə qanlı toqquşmalarla nəticələnmişdi” (Harun, 2015, s. 108). Bu mücadilənin aparıldığı 14 aprel tarixi bu gün də “Ana dili günü” kimi dövlət səviyyəsində qeyd olunur (Arabuli, 2006, s. 275).

Dil siyasəti ölkələrin siyasi, iqtisadi və sosial inkişafı baxımından əhəmiyyətli rola malikdir. Buna görə də bütün ölkələr öz dil siyasətlərini çox dəqiqlik və həssaslıqla həyata keçirirlər. Bu siyasəti düzgün tətbiq edən ölkələrdə milli zəmində qarşıdurmaların da az yaşandığına şahidi oluruq. SSRİ ənənələrini qismən də, olsa davam etdirən Gürcüstanda qeyri-gürcü xalqların öz milli dillərində təhsil aldıkları məktəblər bu gün də fəaliyyət göstərir. Bu məktəblərdə tədris azsaylı xalqların öz milli dillərində həyata keçirilir. Ana dilində təhsil faydalı görünsə də, ölkəni gürcü çoxluğu ilə ünsiyyət və adaptasiya kimi məsələlərdə problemlərə səbəb olur. Bu, azsaylı xalqların nümayəndələrinin gələcəkdə dövlət qurumlarında çalışmasına da öz mənfi təsirini göstərir. Şəhər mərkəzlərindən uzaqlarda, xüsusilə əksəriyyətini azərbaycanlılar təşkil edən bölgələrdə orta məktəbi bitirən şagirdlər ibtidai təhsildən sonra gürcü dilini öyrənmələrinə baxmayaraq, gürcü dilini lazımi səviyyədə bilmədikləri üçün məcbur qalıb təhsillərini Rusiya, Azərbaycan, Türkiyə və s. ölkələrdə davam etdirirlər.

Gürcüstan dövlətinin türk xalqları ilə bağlı apardığı dil siyasətinin əsas xüsusiyyət və istiqamətlərini aşağıdakı şəkildə xülasə etmək olar.

Borçalı türklərinə qarşı tətbiq olunan dil siyasəti: Borçalı türkləri qarapapaq, tərəkəmə və Gürcüstandakı Azərbaycan türkləri də adlandırılır. Borçalı türkləri SSRİ dövründə sürgünə məruz qalamamışlar. Öz dillərində ibtidai və orta təhsil almış, bununla yanaşı rus dilini də öyrənmişlər. Gürcüstandakı Borçalı türklərinin sayı haqqında fərqli rəqəmlər var. Ş.Məmmədli bununla bağlı qeyd edir: “Gürcüstandakı türklərin ümumi sayı 500 mindir, onların sayı ölkədə gürcülərdən sonra ikinci, gürcü olmayanlar arasında birinci yer tutur. Burada türklərin daha sıx yaşadığı ərazi Borçalı mahalıdır. Mahalda yaşayanların əksəriyyəti azərbaycanlılardır. Daha çox türklər Marnueli-Sarvan (100.000 nəfər), Qaradaban-Qarayazı (50.000 nəfər), Bolnisi-Bolus (50.000 nəfər), Dmanis-Başkeçid (20.000), Sağareco-Qaraçöp (20.000) rayonlarında məskunlaşmışlar” (Məmmədli, 2012, s. 28).

B.Tanrıverdiyev Borçalıdakı məktəblər və təhsilin vəziyyəti ilə bağlı araşdırmalarında bu nəticələrə gəlmişdir: “Gürcüstanda yaşayan türklərin məktəblərinin ümumi sayı 120-dir. Bunun 80-i lisey, 33-ü orta, 7-i isə ibtidai məktəbdir. Şagirdlərin ümumi sayı rəsmi rəqəmlərə görə 26.019, müəllimlərin sayı isə 3.619-dur. Dini və milli kimliyini qoruyan gənclərimizi Gürcüstan universitetlərində oxudaraq orada gürcü dilini öyrənmələrinə çalışmalıyıq. Çünki gürcü dilini öyrənən universitet məzunları həm rəsmi qurumlarda çalışır, həm də gələcəkdə milli haqlarını qoruyurlar. Bizim əsas hədəfimiz və qayəmiz müsəlman türk gənclərinin dini və milli kimliklərini, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında keçid nöqtəsi olan Gürcüstanda yaşayan 500.000 müsəlman türkünün haqlarını qorumaqdır” (Tanrıverdiyev, 2014, s.583).

Müstəqilliyinin ilk illərində Gürcüstanın apardığı siyasət çox sayda Borçalı türkünün Azərbaycan, Türkiyə və digər ölkələrə köçməsinə gətirib çıxarmışdır. Bu köçlərin, başqa sözlə, bölgədə Borçalı türklərinin sayının azalmasının əsas səbəbi ölkədəki iqtisadi problemlər və siyasi qarışıqlıqlarla yanaşı, gürcü dilini bilməyənlərin dövlət idarələrində işə qəbul edilməməsi idi.

Bu gün Gürcüstanda türk xalqları ilə bağlı aparılan dil siyasəti əsasən Azərbaycan türklərinə (qarapapaq, Borçalı türklərinə) qarşı yönəlmişdir. Çünki Gürcüstanın müstəqillik qazanmasından öncə bu azsaylı xalqların öz milli dillərini və rus dilini bilmələri ölkədə yaşamaq və işləmək üçün kifayət edirdi. Ancaq Gürcüstan müstəqillik əldə etdikdən sonra gürcü dilinin rəsmi dövlət dili olması və gürcü dilini bilməyənlərin dövlət idarələrində işə qəbul edilməmələri bir çox problemləri də özü ilə gətirdi. Eyni zamanda dövlət təkcə azərbaycanlıların deyil, ölkədə yaşayan digər bütün azsaylı xalqların da gürcü dilini öyrənmələri üçün bir sıra tədbirlər görmüş, layihələr icra etmiş və icra etməkdədir.

2. Axısqa Türkləri ilə Bağlı Dil Siyasəti

Axısqalılar Qazaxıstanda, Özbəkistanda, Azərbaycanda, Qırğızıstanda, Rusiya Federasiyasında, Türkiyədə və Gürcüstanda toplu halda, digər yerlərdə dağınıq şəkildə yaşayan türk xalqlarından biridir. Çox vaxt “məsxətilər” ya da “məsxəti türkləri” adlandırılır. Axısqa və ya məsxət adı əslində bir etnonim deyil, toponimdir. Dilləri Azərbaycan və Türkiyə türkcəsinə yaxındır. Tədqiqatçıların bir çoxu bu dili oğuz qrupu türk dillərinə aid edir. İ.Kazımov axısqa türklərinin mənşəyi məsələsində fikir ayrılığı yarandığını, “qədim dövrün tədqiqatçılarının axısqa türklərini saq, massaget və buntürk tayfaları ilə də əlaqələndirdiyini” (Kazımov, 2012, s. 36) qeyd edir.

1944-cü il sürgünündən sonra rus rəsmi sənədlərində dilləri türk kimi qeyd olunan axısqalılar sürgündən sonra məskunlaşdıqları bölgələrdə azərbaycanlı kimi qeyd olunmuşdur. Axısqa türkləri özlərini əvvəllər türk, ya da osmanlı türkü, daha sonra da axısqa türkü adlandırmışlar. Məsxət, yaxud məsxəti türkü terminlərini işə qəbul etməirlər.

Axısqa keçmiş Ərdahan vilayətinin sərhədləri daxilində, bugünkü Gürcüstan torpaqlarında Adıgön, Axısqa, Aspinza, Axıləkək və Boqdanovka olmaqla beş rayondan və bu rayonlara aid ümumilikdə 248 kənddən ibarət bir bölgənin adıdır. 1944-cü il sürgünündən sonra dünyanın bir çox bölgələrinə səpələnmiş axısqalıların dəqiq sayını müəyyən etmək mümkün deyildir.

Ümumi saylarının 350-600 minə yaxın olduğu qeyd edilir. 1999-cu idə aparılmış siyahıyaalmaya əsasən Azərbaycanda 43.454 nəfər, eyni ilin siyahıyaalmasına, əsasən, Qırğızıstanda 33.327 nəfər, Qazaxıstanda 2.761 nəfər axısqa türkü yaşayırdı. Ukraynada 2001-ci ilin siyahıyaalmasına görə, 336 nəfər, Rusiya Federasiyasında 2012-ci ildə aparılmış siyahıyaalmaya görə, 3.257 nəfər axısqa türkü yaşayır. Bu gün Türkiyə, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Azərbaycan, Rusiya başda olmaqla, Gürcüstan, Ukrayna, ABŞ-da yaşayan axısqa türklərinin dili ciddi assimilyasiyaya məruz qalmışdır. “Bəzi ölkələrdə və bölgələrdə axısqa türkcəsi sadəcə valideynlər və yaşlı nəsillər tərəfindən danışılır. Bəzi ailələrdə valideynlər öz ana dillərini başa düşsə də, ancaq öz aralarında başa düşüləcək və övladlarına öyrədəcək səviyyədə danışmırlar” (Çınar, 2020, s. 4).

Bir dilin yaşaması və varlığını davam etdirməsi üçün bir sıra əsas faktorlar vardır. Bu faktorların ən azı bir neçəsinin mövcud olması dilin təhlükə altına düşmə riskini azalda bilər. Axısqa türkləri də öz ana dilini yaşatmaq və qorumaq üçün bu məsələyə KİV-də davamlı şəkildə toxunmalı, televiziya və radio proqramlarında, qəzet və jurnallarda öz adət-ənənələrini təbliğ etməli və

problemlərindən danışmalı, yazı dilini formalaşdırmalı və yaşadıkları bölgələrdə ana dillərində təhsilə nail olmalıdır. Axısqa türklərinin öz ana yurdlarına dönüb kompakt yaşamaları, ana dilində təhsil almaları, media və yazılı ədəbiyyatlarını inkişaf etdirmələri axısqa türkcəsinin varlığını qorumasında əhəmiyyətli rol oynayır.

Bu gün axısqa türkləri ana yurdlarına dönmək məsələsində bir çox problemlərlə qarşılaşırlar. Bunlardan biri və əsası ana dili məsələsidir. “Axısqa türklərinin geri dönmələrinin digər əsas bir səbəbi isə türk və müsəlman olmalarıdır. Gürcüstan hökuməti axısqa türklərinin geri dönmələrinə ancaq onların gürcü dilini və gürcü soyadlarını qəbul edəcəkləri təqdirdə icazə verəcəyini bildirmişdir” (Səfərov, 2008, s. 407).

Hazırda Gürcüstanda azsaylı xalqların dilləri ilə bağlı, bəlkə də, əsas problem bu dillərin statusu məsələsidir. Gürcüstan hakimiyyəti etnik azlıqların dillərinə dövlət dili kimi deyil, azlıqların dili kimi yanaşır. Dövlətin bu yanaşması milli azlıqları narahat edən əsas məsələlərdən biridir. Eyni zamanda, Gürcüstan hakimiyyəti Abxaziya və Osetiyanın ayrılmasının digər azsaylı xalqlara da təsir edəcəyindən narahatlıq keçirir. Bu baxımdan da Gürcüstan hökuməti azsaylı xalqların dillərinə, onların statusu məsələsinə ehtiyatlı yanaşır.

Bu gün Gürcüstan hökuməti dövlət qurumlarında işləmək, bələdiyyə seçkilərində namizəd kimi iştirak etmək üçün gürcü dilini bilmək şərtini qoyur. Etnik azlıqlar isə Gürcüstanın integrasiya adlandırdığı bu cür fəaliyyətləri assimilyasiya hesab edərək milli kimliklərinə təhlükə sayırlar.

Bütün bunlarla yanaşı bu gün Gürcüstanda türk xalqları ilə bağlı aparılan dil siyasətinin digər ölkələrlə müqayisədə yumşaq və müsbət məcrada davam etdiyini söyləmək mümkündür. Dövlətin gürcü dilini ölkədə yeganə ortaq ünsiyyət dilinə çevirmək cəhdlərini isə ölkənin birliyinə hesablanmış fəaliyyət kimi qiymətləndirək olar.

3. Nəticə

Dil siyasəti və dilplanlaşdırma cəmiyyətdəki dillərə və ya dil müxtəlifliyinə, dillərin funksiyasına təsir etmək üçün məqsədli şəkildə həyata keçirilən fəaliyyətdir. Dil siyasəti – bir siyasi vahid içərisində danışılan dillərə, bunların sahələrinə, inkişafına və istifadəsinə istiqamətlənmiş qərar və fəaliyyətlərin bütövüdür. Dil siyasəti hər ölkədə müxtəlif şəkildə və müxtəlif qurumlar tərəfindən həyata keçirilir. Hər bir dövlət və cəmiyyətin özünəməxsus dil siyasəti var. Hər bir tarixi dövr və mərhələnin spesifik dil mənzərəsi həmin siyasəti və situasiyanı aydınlaşdırır. Müasir dövrdə dövlətin dil siyasəti onun varlığı və inkişafının, həmçinin gələcəyinin prioritet məsələsi kimi ortaya çıxmış və müstəqillik uğrunda mübarizənin bir qolunu təşkil etmişdir.

Bu gün müxtəlif toplumlarda yaşayan türk xalqlarının dillərinin və milli kimliklərinin qorunması istiqamətində müəyyən tədbirlər görülür. Rusiya Federasiyası, Çin Xalq Respublikası və İran İslam Respublikasının ali qanunvericiliyində – konstitusiyalarında azsaylı türk xalqlarının dillərinin dövlət tərəfindən qorunmasına təminat verilməməsi bu ölkələrdə yaşayan türk xalqlarının dillərinin və mədəniyyətlərinin mövcudluğunu davam etdirməsini çətinləşdirir. Ancaq Moldova Respublikasında, Bolqarıstanda və Gürcüstanda yaşayan türk xalqlarının dil və milli kimlik məsələləri ilə bağlı aparılan dil siyasətini qənətbəxş hesab etmək olar. Bu gün azsaylı türk xalqlarının əsas yaşadıkları ölkələrdə müəyyən siyasi məqsədlərlə türk toplumlarına qarşı təcrid siyasəti yürüdülmür. Çin, İran, Rusiya kimi ölkələr türk xalqlarına qarşı sərt siyasət yürüdərək bu dilləri təzyiq altında saxlayır, bu dillərin qorunmasına təminat verməmək bir yana, onların normal inkişafına belə mane olurlar. Hər üç ölkədə həyata keçirilən dil siyasəti və dillə bağlı qəbul edilən qanunlar orada yaşayan

azsayılı türk xaqalarının dillərini təhlükə altında qoymuşdur. Hazırda dünyanın başqa ölkələrindəki (əsasən Moldova, Bolqarıstan, Gürcüstan, Latviya, Macarıstan, Monqolustan, Çin və d.) azsayılı türk dilləri də artıq yox olmaq təhlükəsi ilə qarşı-qarşıyadır.

Dil siyasəti və dilplanlaşdırma, əsasən, cəmiyyətdə müxtəlif şəkildə təzahür edən dil situasiyası və dil problemlərinin həllinə yönəlmiş çoxrakurslu siyasətdir. Prosesin çoxcəhətliyi cəmiyyətdə təkdillilik, çoxdillilik, çoxmillətlik şəraitində dil daşıyıcılarının və vəziyyətə nəzarət mexanizminin prosesə müdaxilə qabiliyyəti ilə əlaqədardır. Bu gün müstəqil türk respublikalarında və başqa dövlətlərin tərkibindəki türkdilli cəmiyyətlərdə aparılan dil siyasətinin əsasını dilin qorunması, inkişafı və digər türk dilləri ilə vahid mühitə inteqrasiyası təşkil etməlidir. Lakin müxtəlif siyasi və sosial şərait daxilində bu inteqrasiya prosesi vahid əlifba birliyi çərçivəsindən kənara çıxmır. Müstəqil olmayan türk xalqlarının ana dildə təhsilinin təmin edilməsi, bu cəmiyyətlərdə türk dillərinin avtonom dil statusu qazanması, bilinçsizlik şəraitində dominant dilin siyasi güclə türkdilli xalqlara təlqin edilməsi prosesinin sonlandırılması kimi problemlər vahid əlifba birliyi ideyasının da gələcəyini təhlükə altında qoyur. Bu baxımdan müstəqil türk dövlətləri ölkə daxilində dilin mövcud statusunun möhkəmlənməsi ilə əlaqədar müəyyən işlər görməklə yanaşı, digər türkdilli xalqların ana dildən istifadəsi zamanı əsas haqq və hüquqlarının qorunması yönündə birgə fəaliyyət göstərməlidir.

Ədəbiyyat Siyahısı

- Alyılmaz, S. ve Alyılmaz, C. (2018). Ağız Bilimi çalışmalarının Türkçe öğretimi açısından önemi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (45), 7-38.
- Arabuli, A. (2006). *Gürcü dili (tarihi və bu günü)*. Tiflis: GİEV Yayınları.
- Crystal, D. (2010). *Dillerin katli*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Çınar, A. M. (2020). *Dil ölümü ve Ahıska Türkçesi*. <https://tehlitedekidiller.com/turkce/dil-olumu-ve-ahıska-turkcesi.html>, (e.t. 29 mart 2022).
- Çimke, H. (2015). Gürcü dili çalışmaları ve gürcistan'ın dil politikası . *Karadeniz Araştırmaları*, 12(47), 101-112.
- Eker, S. (2016). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kazımov, İ. (2012). *Axısqa türkləri: dil, tarix və folklor*. Bakı: Elm və təhsil.
- Krauss, M. (1992). *The world's language in crisis*. Washington: Language.
- Memmedli, Ş. (2012). *Gürcüstandaki Borçalı Azeri Türklerinde aşıklık geleneği*. Ankara: Turan-Sam.
- Nettle, D. (2000). *Vanishing Voices: The extinction of the world's languages, The Extinction of the World's Languages*. New York: Oxford University Press.
- Seferov, R. (2008). Sovyet döneminden günümüze Ahıska Türklerinin yaşadıkları coğrafyaya göçlerle birlikte genel bir bakış. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 24, 393-411.
- Tanrıverdiyev, B. (2014). Gürcüstandaki gençlerin eğitimine destek. *Türk dünyası Sivil Toplum Zirvesi Bildirileri*. 583-584.
- Tsunoda, T. (2005). *Language endangerment and language revitalization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Üstünyer, İ. (2010). *Gürcü dili ve edebiyatı üzerine okumalar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Extended Abstract

There is no exact information on the number of languages that exist today. Studies show that there are about ten thousand languages in the world. The latest studies based on more specific data indicate that there are about 7,000 living languages in the world. It should also be noted that there is an uneven distribution between the number of languages and the number of speakers (Alyılmaz ve Alyılmaz, 2018).

Today, certain measures are being taken in the direction of protecting the languages and national identities of the Turkic peoples living in different societies. Turks as a community today live in Russia, Iran, China, Bulgaria, Germany, Moldova, Georgia, Hungary and other countries. The policy against the languages of the Turks in the mentioned countries is not at all satisfactory. The fact that the laws of the Russian Federation, the People's Republic of China and the Islamic Republic of Iran do not guarantee the protection of the languages of the minority Turkic peoples by the state makes it difficult for the Turkic people living in these countries to continue the existence of their language and culture. However, the language policy of the Turkic peoples living in the Republic of Moldova, Bulgaria and Georgia related to language and national identity issues can be considered satisfactory. Today, the policy of isolation against the Turkic communities is carried out for certain political purposes in the countries where a small number of Turkic peoples mainly live. Countries such as China, Iran, and Russia keep these languages under pressure by pursuing a harsh policy against the Turkic peoples, not to mention not guaranteeing the protection of these languages, they even hinder their normal development. The language policy implemented in all three countries and the laws adopted related to the language have endangered the languages of the few Turkic people living there. At present, a small number of Turkic languages in other countries of the world (mainly Moldova, Bulgaria, Georgia, Latvia, Hungary, Mongolia, China, etc.) are facing the threat of extinction.

At present, Turkic peoples live in different density mainly in Northern, Central, Western Asia, Siberia, Caucasus, Europe, Balkan Peninsula, Eastern Turkestan part of China, some regions of the Middle East, mostly Turkey, Azerbaijan, Northern Cyprus, Iran, Iraq, Syria, Central They live in independent Turkic republics in Asia (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Uzbekistan) and autonomous Turkic republics in the Russian Federation. Apart from these, a large number of Turks live in Central and Northern Europe, USA and Australia, especially as a result of migration.

It is impossible to accurately calculate the number of Turks who live in different and distant geographies, in different cultures and societies, and who speak Turkic as their mother tongue. Some studies put the estimated number at 140-150 million, while others put it at 300-350 million. We can state that the number of Turks and Turkic language speakers is 175,800,074 based on the latest statistics.

Given the lack of parallelism between ethnic origin and language use and the paucity of statistical data on ethnic groups' mother tongues, 175 million may be considered the most reasonable estimate for today, although it is not entirely accurate. However, since there are no statistics on the total number of ethnic groups, but only on the number of native speakers, the number of ethnic group members will be considered as the number of native speakers.

We can explain the phenomenon of language death in the simplest way as the absence of speakers of a language. That is, an ethnic group that speaks a language either disappears completely, or, despite continuing to exist, no one speaks the language of that people. Although the absence of speakers of any language is considered the most basic and practical criterion for determining dead languages, there is a contradiction in this matter. Thus, there are different opinions on whether languages that continue to exist as written languages, are not used in general communication (Latin, etc.), are known by few people enough to ensure communication, or are not widely used because they do not have many speakers, are dead or not. One of the most serious problems related to dead languages is the question of whether historical languages with representatives today are included in the category of dead languages. For example, the currently widespread Italian, French and Spanish languages are based on Latin, and there are now significant differences between these languages and the mother tongue, which is Latin. Based on this, there is no unanimous opinion on whether or not to consider the Latin language, which has living representatives, as a dead language at this point.

The reasons why a part of the Turkic language and dialects face the threat of extinction and the factors that play a role in this process have not been comprehensively investigated until now, except for the fundamental research "Turkic Languages in Danger" (in 4 volumes) conducted under the leadership of

Professor S. Akar. In some studies conducted on endangered Turkic languages, the factors that threaten the language have been mentioned only superficially. Here, the general and specific factors that cause some Turkic languages to face the threat of extinction, the decisions taken against their languages in the country where the minority of Turkic peoples live, and the current language situation will be analyzed.

To date, no studies have been conducted on dead Turkic languages. However, organizations such as UNESCO and Ethnology, which classify living (living), endangered and dead world languages, have also listed dead Turkic languages and dialects. According to UNESCO, which generally includes languages that disappeared after the 20th century in the category of dead languages, the Kamas dialect of the Khakas language, the Crimean dialect of the Karaite language and the family name (dukha) are dead Turkic languages and dialects today. Dead languages mentioned in ethnology are languages that disappeared after the 20th century. According to these criteria, the science of ethnology considered Jagatai Turkic and Seljuk Turkic, one of the Turkic languages in Iran, to be dead Turkic languages.